

Kangal oban Köpeği Aşılama Projesi 2001

İlker Unlu

"Kangal oban Köpeği Aşılama Projesi", bir Alman Kangal sever olan Elisabeth von Buchwaldt inisiyatifi ile yurtdışında başlatılan bir çalışmanın Türkiye'deki ilk basamağıdır.

Kangal oban Köpeğini yerinde korumayı amaçlayan bu proje için Buchwaldt ülkesinde kendi çabaları ile oluşturduğu bir fondan kaynak ayırarak ilk adımı atmıştır.

Alman Tehlikeli Köpek Yasasınca ikinci tehlikeli köpekler listesine dahil edilen Kangallara büyük maddi sorumluluk üstlenerek yeni ve güvenli yuvalar bulmasının yanı sıra yaklaşık son 10 yılda defalarca ziyaret ettiği Kangal ve evre köyleri sayesinde kpeklerimiz hakkına hatırı sayılır bir bilgi ve tecrübeye sahiptir.

Kangal Kaymakamı Sn Mehmet Sarıca, Kangal Belediye Başkanı Ahmet Polat ve Elisabeth von Buchwaldt

2001 yılında Kangal Kaymakamı Sayın Mehmet Sarıcan tarafından çalışmaları nedeniyle dllendirilen Buchwaldt, Kangal'ı üretim amacını yerine getirdiği topraklarda korumanın onun başka yerlerde koruma çabalarından daha büyük önem taşıdığını inanarak Sedat Dalak ve İlker nl aracılığıyla pilot bölge seçilen Kocakurt Köyü'nde bir aşılama programını gerçekleştirmiştir.

Bu çalışmanın daha sonrakilere öncülük edeceği ümidiyle.

Ziraat Mühendisi Sedat Dalak'ın hazırladığı rapor kendisinden alınan izinle aşağıda yayınlanmıştır.

KOCAKURT KÖYÜ 1 AŞAMA 24.02.2002 TARİHLİ PROJE ÇALIŞMASI SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRMELER

1- Proje fikri **Elisabeth von Buchwaldt** tarafından ortaya atılmış ve gerekli finansal kaynak yine aynı kişi tarafından sağlanmıştır.

Buna göre ;

- Proje 3.000 Euro bütçe ile başlatılmıştır.

- İlgili para Sedat Dalak adına Türkiye'ye transfer edilmiştir.

2- Projenin başlangıç aşamasında ön etütler ve ilgili yerler ile görüşme ve koordinasyon Sedat Dalak tarafından yürütülmüştür.

Bu aşamada :

- Proje için gereken para miktarının belirlenmesi amacıyla aşı, ilaç, veteriner hekim ve ulaştırma giderlerinin belirlenmesi yapılmıştır.

- İlgili yerel makamlar haberdar edilerek bilgilendirilmeleri ve onaylarının alınması sağlanmıştır

- Veteriner hizmetlerinin neler olması gerektiği ve kimler tarafından yürütüleceği konularında seçenekler değerlendirilerek uygun yöntem ve kişi belirlenmiştir.

- Yörede bu konularda hizmet yürütmekte olan resmi uygulamacı kuruluşlar ve uygulamacı uzman personel ve yöre dışındaki uzman kuruluşlarla uygulama yöntemleri konusunda görüş alışverişi yapılmıştır.

3- Proje kapsamında kullanılacak kuduz ve karma aşuları ile tablet formundaki parazit ilacı İlker Ünlü tarafından İstanbul'daki ana firma temsilciliğinden en uygun fiyatlarla alınarak getirilmiştir. Yine İlker Ünlü İstanbul'daki ilgili uygulamacı veteriner hekimler, ilaç firmaları ve uzman kuruluşlarla gerekli koordinasyon ve bilgi akışını sağlamıştır.

4- Uygulamanın ilk aşamasına **İlker Ünlü, Sedat Dalak ve Vet. Hekim Kadir Güçlü** katılmıştır.

Bu aşamada;

- Öncelikle uygulanacak aşı ve ilaçlamaya uygun bir takvim belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu takvim uyarınca 24.02.2002 de uygulamanın başlanmasına karar verilmiştir.
- Kocakurt köy muhtarı ile telefon irtibatı kurularak proje ile ilgili bilgi ve köylerinin seçimi ve gerekçeleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu sayede köydeki yetiştiricilerin önceden haberdar olmaları sağlanmış ve yaklaşık köpek sayısı öğrenilmiştir. Buna göre köy muhtarınca 70-80 civarında yetişkin 30 civarında yavru olmak üzere 100-110 köpek sayısı bildirilmiştir.
- Belirlenen takvim ve yöntem uyarınca ilk olarak parazit mücadelesi yapılmasına karar verilmiştir. Buna bağlı olarak yavrularda Drontal Plus isimli tabletin yetişkinlerde ise Kontil isimli beşeri ilacın kullanılması uygun görülmüştür. Yapılan maliyet hesaplamaları sonucunda yetişkinler için en ekonomik uygulamanın Kontil ile olacağı anlaşılmış ve Sivas koşullarında ilacın eczanelerden satın alınması yoluna gidilmiştir.
- Kocakurt köyüne 24.02.2002 tarihinde Sedat Dalak' a ait araç ile yaklaşık 9:30 sularında ulaşmak suretiyle uygulamaya başlanmıştır.
- Yetişkin köpekler için mamaya ilacın karıştırılması yöntemi yavrular için ise tabletlerin bizzat yutturulması yöntemi uygulanmıştır.
- Aynı zamanda köpekler ile ilgili verilerin derlenmesi amacıyla sahiplerinin verdiği bilgilerin derlenmesi yoluna gidilmiştir. Bunlar köpeklerin yaşı, cinsiyeti, kökeni, doğum sayısı, anne ve baba isimleri vs. gibi kriterlerdir. Bunlara bağlı olarak veri tabanlarının oluşturulması hedeflenmiştir. Ayrıca bütün köpeklerin fotoğraflarının çekilmiş ve çalışmanın çeşitli aşamalarının video çekimi yapılmıştır.
- Elde edilen veriler bilgisayar ortamına taşınmış ve konuya uygun çizelge ve istatistiki veriler oluşturulmuştur. Yapılan çalışmaya ait detaylar ve değerler burada olduğu üzere rapor haline getirilmiştir.

Buna göre bazı istatistiki değerler ve değerlendirmeler aşağıdaki gibidir;

Köpek sahibi aile sayısı	37 adet
Aile başına köpek sayısı	3,32 adet
Toplam köpek sayısı	123 adet
Yetişkin köpek sayısı	65 adet
Yavru köpek sayısı	58 adet

Parazit ilacı verilen yetişkin sayısı ve yüzdesi 61 adet % 93,8

(4 köpek kayıt edilmelerine karşın yakalanamadığı için ilaç verilememiştir)

Parazit ilacı verilen yavru sayısı ve yüzdesi 46 adet % 79,31

(12 adet yavru 25 günden küçük olduğu için veteriner tavsiyesi ile daha sonraya bırakılmıştır)

Yetişkin köpekler içerisindeki erkek sayısı ve oranı	8 Adet % 12,3
Yetişkin köpekler içerisindeki dişi sayısı ve oranı	65 adet % 87,7
Yetişkin köpeklerin yaş ortalaması	1,57 yıl
Başka yer kökenli köpek sayısı ve yüzdesi	10 adet % 8,13
Yerli köpek sayısı ve yüzdesi	113 adet % 91,87

Tespit edilen takvime göre uygulama tarihleri ve türleri aşağıdaki gibidir.

1-	24 ŐUBAT 2002	1. Antiparazit ilaç uygulaması
2-	03 MART 2002	1. Karma aşi uygulaması
3-	17 MART 2002	2. Karma aşi ve 2. Antiparaziter ilaç uygulaması
4-	24 MART 2002	Kuduz aşi uygulaması

KOCAKURT KÖYÜ 2. AŞAMA 03.03.2002 TARİHLİ PROJE ÇALIŞMASI SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRMELER

1- 2. Aşama çalışmaları 03.03.2002 tarihinde tekrar Kocakurt köyüne gidilmesi yoluyla başlatılmıştır.

2- Bu aşamaya **Sedat Dalak, Veteriner hekim Kürşat Yılmaz ve Bülent Aycan** katılmıştır. Bülent Aycan ekibe video ve fotoğraf çekimi konularında destek sağlamıştır.

Bu aşamada:

- Muhtar ile görüşülerek yakın çevredeki köpeklerin sahipleri ile birlikte toplanarak 1. Karma aşularının yapılması planlanmıştır. Bir kaç grup ile bu şekilde uygulama yapılması sonucunda köpeklerin zor zaptedilmeleri ve birbirlerinin hakimiyet alanlarını ihlal etmeleri nedeniyle ciddi kavgaların olduğu görülmüştür. Bu nedenle yine köpek sahibi ailelerin tek tek yanına giderek köpeklerin aşılması sağlanmıştır.

- Uygulanan aşı Pfizer firmasınınca üretilen "Vanguard Plus 5/L" ismine sahiptir. Köpeklerin çoğunluğunda herhangi bir tasma ve çengel bulunmaması nedeniyle sahiplerince yakalanmaları çok zor olmuştur. Yakalanıp bir şekilde sakinleştirilen köpekler aşı uygulaması nedeniyle hiç bir acı çekme ve huzursuzluk göstermemişlerdir. En önemli problem; hayvanların sahiplerince daha önce hiçbir şekilde bağlama ve tasma kullanarak kontrol altına alınmamış olmasıdır. Doğal olarak köpekler bağlanmaya veya zaptedilmeye karşı kimi zaman çok tepki göstermişler ve bir çoğuna hiç bir şekilde yaklaşamadığı için aşı uygulanamamıştır.

- Sahipleri daha önce köpeklerine bu türlü bir yaklaşım ve uygulama yapmadıkları ve köpeklerinin olası tepkisini tahmin edememekten dolayı korku ve endişe taşımaktadırlar. Uzun yıllardan beri bir arada yaşıyor olmalarına karşın köpeklerin davranış ve ruh halleri ile ilgili olarak sahiplerinin yeterince ve uygun bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Bu nedenle köpek sahiplerine yönelik çeşitli eğitim etkinliklerinin çok önemli olduğu ve verimli köpek ve sahibi ilişkisi açısından mutlak gerekli olduğu gözlenmiştir.

- Genel olarak köpek sahiplerinin uygulamaya ilgili oldukları ve ellerinden geldiği kadar yardımcı oldukları gözlemlenmiştir.

- İlk uygulama sonucunda bir çok köpeğin parazitlerini attıklarını sahipleri bizzat gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Uygulamanın ilk somut sonuçlarını ve devamlılığını gördükçe uygulamaya ve uygulamacılara karşı güvenleri artmıştır.

- Köy çocuklarına bir takım hediyeler verilmesi yolu ile onların kendilerine ve köpeklerine değer verildiği duyguları pekiştirilmiş ve köpek sevgisi konusunda telkin ve teşvik içeren diyaloglar sergilenmiştir.

- İlk uygulamada tespit edilen yavru köpek sayısında 20 civarında bir azalma olduğu görülmüştür. Sahiplerince bazı yavruların satılmak üzere İstanbul'a götürüldüğü veya gönderildiği ya da bizzat köye gelen alıcılara satıldığı anlaşılmıştır.

- Bu durumun özellikle yavruların korunması ve geliştirilmeleri açısından istenilen bir olay olmadığı düşünülebilir. En fazla yardıma yavruların ihtiyacı olduğu gerçeğine göre bu durum ileride uygulamalar açısından dikkate alınmalıdır.

2. Uygulama sonucunda ortaya çıkan bazı istatistiki değerler aşağıdaki gibidir.

Tespit edilen toplam köpek sayısı	103 adet
Yetişkin köpek sayısı	65 adet
Yavru köpek sayısı	38 adet
Aşılana yetişkin köpek sayısı ve yüzdesi	49 adet % 75,38

(7 tanesi sahibince aşılana gerek duyulmayan karışık cins, 1 köpek köy dışında ve 8 tanesi yanına yanaştırmamıştır.)

Aşılana yavru köpek sayısı ve yüzdesi 26 adet % 67,56

(12 adet yavru küçük olduğu için veteriner tavsiyesi ile daha sonraya bırakılmıştır.)

Önceki toplam yavru sayısı	58 adet
Satılan yavru sayısı ve yüzdesi	20 adet % 34,48
Kalan yavru sayısı	38 adet

KOCAKURT KÖYÜ 3 AŞAMA 17.03.2002 TARİHLİ PROJE ÇALIŞMASI SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRMELER

1- 3. Aşama çalışmaları 17.03.2002 tarihinde tekrar Kocakurt köyüne gidilmesi yoluyla başlatılmıştır.

2- Bu aşamaya **Sedat Dalak ve Veteriner Hekim Kürbat Yılmaz** katılmıştır.

Bu aşamada;

- İlk anti paraziter uygulamanın üzerinden 3 hafta geçmesi nedeniyle köpeklerdeki olası parazit ve larvaların olgunlaştığı düşünülerek 2. ilaç uygulamasının yapılmasına karar verilmiştir. İlk karma aşından bu yana 2 hafta geçtiği dikkate alınarak 2. Karma aşı uygulaması da bu aşamada yapılmıştır. Parazitler için yine Kontil isimli beşeri ilacın kullanılmasına karma içinde aynı şekilde Vanguard Plus 5/L nin kullanılmasına devam edilmiştir.
- İlk uygulamada tespit edilen yavru köpek sayısında 32 civarında bir azalma olduğu görülmüştür. Sahiplerince bazı yavruların satılmak üzere İstanbul'a götürüldüğü veya gönderildiği ya da bizzat köye gelen alıcılara satıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca 1 yavrunun araç altında kalarak öldüğü bildirilmiştir.

3. Uygulama sonucunda ortaya çıkan bazı istatistiki değerler aşağıdaki gibidir.

Tespit edilen toplam köpek sayısı 91 adet

Yetişkin köpek sayısı 65 adet

Yavru köpek sayısı 26 adet

Parazit ilacı verilen yetişkin sayısı ve yüzdesi 52 adet % 80,0

(4 köpek köy dışında olması ve 9 tanesi yakalanamadığı için ilaç verilememiştir)

Parazit ilacı verilen yavru sayısı ve yüzdesi 19 adet % 73,07

(4 adet yavru küçük olduğu için veteriner tavsiyesi ile 3 tanesine sahibi olmadığı için verilememiştir.)

Aşıl原因an yetişkin köpek sayısı ve yüzdesi 45 adet % 75,38

(7 tanesi sahibince aşıl原因maya gerek duyulmayan karışık cins, 4 köpek köy dışında, ve 9 tanesi yanına yanaştırmamıştır.)

Aşıl原因an yavru köpek sayısı ve yüzdesi 19 adet % 73,07

(4 adet yavru küçük olduğu için veteriner tavsiyesi ile 3 tanesine sahibi olmadığı için verilememiştir.)

İlk uygulamadaki toplam yavru sayısı 58 adet

Satılan yavru sayısı ve yüzdesi 32 adet % 55,17

Kalan yavru sayısı 26 adet

KOCAKURT KÖYÜ 4. AŞAMA 24.03.2002 TARİHLİ PROJE ÇALIŞMASI SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRMELER

1- 4. Aşama çalışmaları 24.03.2002 tarihinde tekrar Kocakurt köyüne gidilmesi yoluyla başlatılmıştır.

2- Bu aşamaya **Sedat Dalak ve Veteriner Hekim Kürşat Yılmaz** katılmıştır.

Bu aşamada;

- Koruma projesinin Kocakurt köyündeki son aşamasında köpeklere kuduz aşısı yapılmıştır. Ayrıca daha önce köyde olmayan veya küçük olmalarından dolayı verilemeyen parazit ilaçları aşından bir hafta sonra kullanmak şartıyla sahiplerine verilmiştir. Bu sayede parazitlerle daha sıkı ve etkin mücadele sağlanmıştır.

- Kullanılan kuduz aşısı Pfizer firmasınınca üretilen Defensor isimli aşıdır.

- İlaç firması tarafından verilen Uluslararası Sağlık Karnesi yapılan bütün işlemleri gösterecek şekilde her köpek için doldurularak köpek sahiplerine verilmiştir.

- Sahiplerince hiç bir şekilde yakalanamayan bazı köpeklere yine aşı yapılamamıştır. Bu konuda sahipleri çok gayret göstermelerine karşın maalesef başarılı olunamamıştır.

- Köylüler yapılan uygulamalardan dolayı çok memnun kalmışlardır.

3. Uygulama sonucunda ortaya çıkan bazı istatistiki değerler aşağıdaki gibidir.

Tespit edilen toplam köpek sayısı 91 adet

Yetişkin köpek sayısı 65 adet

Yavru köpek sayısı 23 adet

Aşılana yetişkin köpek sayısı ve yüzdesi 58 adet % 89,23

(7 tanesi yanına yanaştırmamıştır.)

Aşılana yavru köpek sayısı ve yüzdesi 15 adet % 65,21

(8 adet yavru 3 aylıktan küçük olduğu için veteriner tavsiyesi ile aşılanmamıştır.)

İlk uygulamadaki toplam yavru sayısı 58 adet

Satılan yavru sayısı ve yüzdesi 35 adet % 55,17

Kalan yavru sayısı 23 adet

KOCAKURT KÖYÜNDE YÜRÜTÜLEN PROJE ÇALIŞMASI İLE İLGİLİ GENEL DEĞERLENDİRMELER

- Projenin, başlangıçta tek köy ile sınırlandırılması isabetli olmuştur. İlk uygulama olması ve deneyimsizlik nedeniyle karşılaşılabilecek pek çok zorluk bu yolla kolay atlatılmıştır. Tek köyde olması kontrol ve uygulamanın pratik yapılmasını sağlamasına karşın Kocakurt köyünün diğer köylere göre hayli büyük olması ve köpek sayısının çok fazla olması beraberinde yoğun bir çalışma zorunluluğunu da getirmiştir.

- Projenin uygulanmasının her aşamasında köpekler ve yetiştiricilerle ilgili olarak ileri aşamalarda çalışmalarda örnek olacak sorun ve verilerin tespiti ve derlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu arada köylüler ile sıcak diyaloglar kurularak köpeklerine ve kendilerine verilen moral

değerler sürekli gündemde tutulmuş ve uluslar arası ilgi ve destek hissettirilmiştir. Özellikle çocuklardan ilgi ve yardım talep edilerek katılımları ve ilgileri sağlanmıştır.

- Yöredeki Kangal varlığının korunması, devamı ve tutarlılığı açısından kısırlatırma çalışmaları büyük öneme sahiptir. Oran olarak düşük olmakla beraber istenmeyen farklı ırktan veya melez kimi köpekler Kangal köpekleri ile aynı ortam ve benzer görevlerde bulunmaktadır. Köy ortamı ve doğal çevrede bütün köpeklerin serbest olmaları nedeni ile dişilerin kızgınlık döneminde istenmeyen çiftleşmelerin engellenmesi hemen hemen mümkün değildir. Köylüler nitelikleri Kangal'a uygun olmayan köpeklerin bir şekilde uzak tutulmaları konusunda yardım istemişlerdir. Bu köpekler yüzünden mevcut köpeklerde yozlaşmalar olduğu gözlenmiş ve dile getirilmiştir. Kimi

köylülerin bu tür köpeklerin itlaf edilmesini önermesine rağmen en uygun yöntem bu köpeklerin kısırlaştırılarak doğal yaşamlarına devam etmelerinin sağlanmasıdır. Bu sayede Kangal ırkının korunması ve tutarlı varlığını sağlayacak doğal seleksiyon hızlandırılmış olacaktır.

- Parazit mücadelesi ve sürekliliği köpeklerin sağlığı açısından çok önemlidir. Doğal ortamda parazit etmenleri ile çok sık karşılaşmalarının yanısıra taşıyıcı hayvanlarla sürekli bir arada olmaları nedeniyle parazit riski çok yüksektir. Sürekli mücadele konusunda üreticilerin eğitimi ve ücretsiz ilaç dağıtımı düşünülmelidir. Eğitim sayesinde periyodik mücadelenin gerekliliği ve köpek ve çevre sağlığı için ne kadar önemli olduğunun anlatılması gerekmektedir.

- Kuduz aşısı da ihmal edilemeyecek derecede önemlidir. Doğal ortamda bulunmaları nedeniyle hastalık etmenlerine açık durumdadırlar. Köpeklerin birbirlerine, insanlara ve özellikle çocuklara kuduz bulaştırma riski yüksek olduğu için kuduz aşısı mutlaka uygulanmalıdır.

- Karma aşı özellikle yavru ve genç köpeklerin sağlığı açısından önemli olmakla beraber yavruların pek çoğu satıldığı için istenilen düzeyde tamamlanamamıştır. Diğer taraftan yavruların genellikle büyük şehirlerde belli sosyoekonomik düzeyde kişilere satılması nedeniyle yeni sahiplerince gerekli aşılardan yapılabileceği düşünülebilir. Asıl ihtiyacı olduğu düşünülen köyde kalan yavruların aşılmasında ise yüzde yüz civarında başarı sağlanmıştır. Yetişkin köpeklerde karma aşıya ihtiyaç olup olmadığı ya da ilave ne kadar faydası olacağı tartışılmalıdır. Belli yaş üzerindeki köpeklerde zaten doğal bir direnç var olduğu için karma aşının gerekliliği kalmayabilir. Karma aşının göreceli olarak pahalı bir uygulama olması nedeniyle yetişkinlerde karma aşının ihmal edilmesi proje maliyetinin önemli ölçüde azaltılması açısından da çok önemlidir.

- Bu durumda yavru ve genç köpeklerde tam mücadele, yetişkinlerde ise parazit ve kuduz mücadelesi öncelik taşımaktadır.

- Projenin bundan sonra devamı açısından bazı olumsuzluklar söz konusudur. Bunlar arasında Kangal yöresinin geniş bir alana sahip olması yerleşim alanlarının dağınık ve köpek yoğunluğunun az ve değişken olması, çalışmanın yürütülebilmesi için gerekli zaman aralığının mevsime ve köpek faaliyetlerinin artmasına bağlı olarak kısa olması gibidir. Bu nedenlerle yaklaşık 1.5 - 2 ay gibi bir süreyi kapsayacak uygulama dönemleri ilkbaharın başlangıcı olan Mart ayı ile sonbaharın sonlarına gelen Ekim - Kasım ayları gibi olmalıdır. Bu dönemde ayrıca bütün köpeklerin köyde bulunuyor olması ve yavruların aşılanaabilecek büyüklüğe erişmiş olmaları da dikkate alınmalıdır.

- Bütün bunların en uygun ve verimli koşullarda yapılması ve istenilen sonuçların alınabilmesi için uygun donanım ve sayıya sahip bir ekip oluşturulması zorunludur. Bu ekip içerisinde kayıt ve işlemleri düzenleyen ve takip eden bir koordinatör, bir veteriner hekim, yardımcı bir eleman ve bir şoförden oluşmalıdır. Kısa sayılabilecek bir periyotta hızlı davranılması için gerektiğinde köpeklerin de taşınmasına uygun bir arazi aracıda gerekmektedir. Yine kısırlatırma ve benzeri tıbbi müdahalelerin yapılması ve sonrasındaki bakım ve tedavilerin yürütülebileceği bir bakım ve sağlık istasyonunun oluşturulması gerekmektedir. Bunun için kontrol ve koordinasyonun pratikliği açısından Sivas Merkez'e yakın bir alan düşünülebilir. Bu alan ileride uygun ve bakıma ihtiyaç duyan köpeklerin de üretildiği ve uzun süreli tutulabildiği bir çiftlik oluşumu içerisinde değerlendirilebilir.

- Köylülerin ve köpek üreticilerinin eğitimi ve eğitimin sürekliliği özellikle uzun vade açısından çok önemlidir. Köpek varlığı, istenmeyen köpeklerin izole edilmesi, beslenme, sağlık ve hijyen koşulları, ticari kaygılarla çok küçük köpeklerin satılıyor olması, secere bilgilerinin kayıt altına alınıp takip edilmiyor olması ve ortak bir Kangal Standartının lanse edilebilmesi gibi nedenlerden dolayı bir programlı eğitim çalışması mutlak gereklidir. Bunu sağlayabilmenin en uygun yöntemi ise kolayca temin edebilecekleri görsel yayın organları olabilir. Bu nedenle uluslararası niteliklere ve düzeye sahip ve üreticilerin anlayı uygulayabileceği bilgileri sunan bir dergi çalışması kalıcı ve eksik bilgileri giderme işlevi nedeniyle çok önemlidir.